

Öz

Sınırlar; sosyo-kültürel yapıların biçimlendirdiği çevre içinde varlığını devam ettiren, bireyleri ayıran veya onları bir arada tutmak ve ilişkilerini düzenlemek için çerçevelen; kimi zaman gözle görülür şekillenmeler gösterebilirken, kimi zaman tamamen soyut şekillerde ifadesini bulabilen öğelerdir. Sınır kavramının mimari ve mekânsal anlamları, tasarım üretimi ortamı olan tasarım stüdyoları ile yan yana geldiğinde, tasarım stüdyosunda yaratıcı eylemi destekleyen bir unsur olarak görülüp görülmediği ise merak konusudur. Bu durum tasarım mekânının özgürleşmesini ve beraberinde tasarım eyleminin gerçekleştiği mekânın sınırla olan ilişkisini tartışmaya açar. Bu çalışma, mimarlık eğitiminin temel mekânı olan stüdyodaki sınır/sızlık kavramlarının nasıl belirlendiği ve/veya ortadan kalktığı durumların yanı sıra, sınırların esnekliği ve geçirgenliğini tartışmaya açarak hipotezini “stüdyoyu gerçeklik inşa eder” savı üzerine kurmaktadır. Bu çalışmada İstanbul Kültür Üniversitesi ana binasında tanımlı stüdyo mekânları dışında öğrencilerin tanımlı olmayan alternatif bir mekânda çalışmayı tercih etmelerinin nedenleri araştırılmaktadır. Çalışmanın yöntemi, ilk ikisi ön araştırmayı oluşturacak şekilde üç adımda kurulmuştur. Bunlar, alana ilişkin plânsal okumanın yapıldığı ilk adım, mekânın, kullanıcı eylemlerinin gözlemlendiği, fotoğraflandığı ve eskiz şemalarının oluşturulduğu ikinci adım ve mekânın kullanıcı öğrenciler ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirildiği üçüncü adımdır. Bulgular stüdyonun mekânsal bir gerçek olmaktan öte, kendini fiziki olarak şekillendirip dışı vuran sosyolojik bir gerçek olduğu görüşünü desteklemektedir. Çünkü yer, etkileşimli bir alan olduğunda gerçektir. Çalışmanın sonuçları, stüdyonun tasarlama aşamasından itibaren sınırlarını tartışmaya açarak, stüdyoyu yaşanan bir mekâna dönüştürmenin etkileşim yoluyla gerçekleşmesine yardımcı olacak ipuçlarını vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimari sınırlar, stüdyo, yaşanan mekân, alternatif mekân.

Gerçekliğin İnşası: Mimari Sınırları Yeniden Düşünmek

Construction Of Reality: Rethinking Architectural Boundaries

 Hilal İavarone

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

 Emel Birer

T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Başvuru tarihi/Received: 04.05.2022, Revize tarihi/ Revised: 15.02.2023, Kabul tarihi/Final Acceptance: 15.02.2023

Extended Abstract

This research paper juxtaposes the architectural and spatial meanings of the concept of “boundary” with design studio research. Starting from the dialectical structure of the concept of boundary, the article examines the boundaries, which are seen as an element that supports creative action in the design studio. In the article, it is suggested to rethink the concepts of “space” and “boundary”, basing the theoretical approach on the hypothesis that “reality is established through interaction”.

The concept of boundary refers to dynamic cross-sections that create relations and interaction in terms of both separating the whole into two different areas and carrying the meaning of the place where the two sides meet each other. The concept of boundary is often a restrictive element in everyday language; while it is perceived as a kind of obstacle, on the other hand, coexistence takes place; It can be seen as a “meeting point”. This semantic duality enables boundaries to be conceptualized as both an architectural (physical) and spatial (experiential) element.

After considering the concept of boundary as a founding concept, this research turns to the wide range of “space” concepts in the literature. Within the scope of the research, the literature review deals with the concept of “living space” in the context of phenomenological space understandings and mainly approaches to the perception of spatial reality. The question of perception of space is examined by considering Letvin’s “frog” metaphor and Lefebvre’s conception of space together. This examination forms the intellectual basis of the field study. The research question of this study is why students use a space with blurred and undefined boundaries as a design studio instead of the designed studio with a defined space with boundaries. The research is based on the hypothesis that “the reality builds the studio”, based on the lack of clear boundaries of the alternative studio space that students choose voluntarily.

With the thought that the concepts of “space” and “boundary” will only gain meaning in line with the spatial reality perception of the users, the research focuses on an alternative studio space preferred by the users. The study explores this proposition by relating it to the tendency of Faculty of Architecture students to use an undefined space as a studio environment. In this context, a total of 3 research stages, the first two of which are preliminary research, have been designed: (I) Determining the places where the research will be carried out by planning reading (II) Determining the studio and non-studio use of the students with the observation method (III) Semi-structured interviews with the students and analyzing the findings.

Two venues were chosen for the research: While the “Designed Studio Space” is a place for formal education, defined for the students of the Faculty of Architecture, with definite boundaries; Undefined “Alternative Studio Space” is a borderless, undefined common use area located between the busiest circulation axes of the campus. This space is, in a sense, a design studio established by the students themselves; It is a field where informal education takes place. For this reason, this place has been given the definition of “Studio Under Stairs” due to its physical and semantic features. It has been observed that the students of the Faculty of Architecture spend most of their time on campus, including their studio hours, in this place.

When the findings of the structured interviews designed at the end of the research on the Alternative Studio are evaluated, it is seen that the answers related to the perceived and living space are more prominent. This is proof that the alternative studio space is in a structure that allows interaction. The findings of this study show that creating an interactive space defines a liberating studio. These findings regarding the physical and experiential description of the studio also give clues about the alternative space production of architectural design education. In that case, the studio space tends to create free environments for itself when the physical elements are perceived, synthesized with the past information in daily life and re-interpreted depending on the user’s sense.

Keywords: Architectural boundary, studio, lived space, alternative space.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Cite this article as: İavarone H. Birer E. Gerçekliğin İnşası: Mimari Sınırları Yeniden Düşünmek. Tasarım Kuram 2023;19(38):115–126.

1. Giriş

Sınır kavramı, hem bütünü farklı iki alana ayıran hem de iki tarafın birbiriyle karşılaştığı yer anlamlarını taşıması bakımından, ilişkileri ve etkileşimi oluşturan dinamik arakesitleri ifade eder. Simmel'in (1997), "sınırsızın sınırlıya değmesi" olarak tanımladığı sınır kavramı, gündelik dilde çoğu zaman kısıtlayıcı bir unsur; bir çeşit engel gibi algılanırken, diğer taraftan bir aradlığın gerçekleştiği; "buluşma noktası" (Dedeoğlu, 2008) olarak görülebilir. Bu anlamsal düalete, sınırların hem mimari (fiziksel) hem de mekânsal (deneyimsel) bir unsur olarak kavramsallaştırılmasını sağlar.

Marcuse'un (1999) "Her şeyin sınırları vardır" ifadesiyle vurguladığı gibi mekânlar, kapsadıkları hayatlar için sınırlar oluşturur. Mimari bağlamda bu sınırlar, kapatma, açma, ayırma, bölümlenme, koruma gibi anlamlar taşıırken (Mumcu Uçar & Özsoy, 2006) mekânsal bağlamda buluşma, temas, değme, ilişkilene gibi anlamlara sahiptir. Sınır kavramının taşıdığı anlam çokluğu, günümüzde mekân olgusunun tanımlanma biçimi ve mimari mekânın deneyim üzerinden ele alınışı ile doğrudan ilgilidir.

Ampirist gelenekte geometrik sınırlar üzerinden tanımlanan mekân anlayışının terk edilmesini takiben, mekân artık buluşma, karşılaşma, etkileşim, diyalog gibi kavramlar üzerinden tartışılmaktadır. Merleau-Ponty'nin (2017) bilimsel bilginin ele alınış biçimine bağladığı bu durum, mekâna "öznenin etkinliğini geri kazandığı yer" (2017:61) anlamını verir. Sınır ve mekân olgularının kavramsal kavrayışındaki bu değişim, fenomenolojik yaklaşımın temelini kurarak mekânın deneyim, algı ve etkileşim üzerinden tartışılmasının yolunu açar. Çünkü sınırlar ayırıcı olmaktan öte, iletişim ve farklı dönüşümlerin oluşturduğu dinamik ara yüzlerdir (Mumcu Uçar ve Özsoy, 2006).

Fiziksel ve fiziksel olmayan sınırlar, sınırların varlığı ve yokluğu gibi ikili denklemler insan-çevre araştırmalarında sıklıkla ele alınmış (bknz. Lang, 1987; Göregenli, 2010) olmakla beraber, öznenin etkinliği

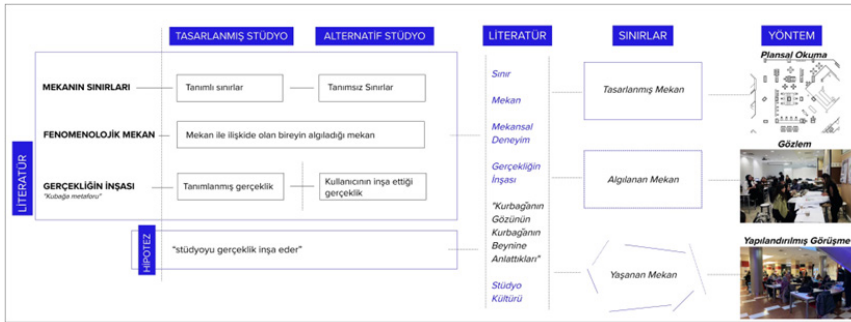
(Merleau-Ponty, 2017) bağlamında yeniden düşünüldüğünde sınırların yaratıcı üretim süreciyle ilişkilendiği görülür. Bu görüş çerçevesinde bu çalışma, sınır kavramının mimari ve mekânsal anlamlarını, tasarım üretimi ortamı olan tasarım stüdyoları ile yan yana getirir. Bu çalışmada mekân kavramı, mimari elemanların tanımlandığı yaratma sürecine ait literatürde var olan sınır çalışmalarından farklı olarak, etkileşimle yaratılan, yaşayan bir mekânın sınırlarını tartışmaya açmaktadır. Genelde sınırsızlık üzerine yapılan çalışmalar kent ölçeğinde ele alınan mekânsal ayrılmaya dair örnekler olmuştur. Sınır kavramının diyalektik yapısından yola çıkan bu çalışmada ise, tasarım stüdyosunun yaratıcı eylemini destekleyen bir unsur olarak gördüğü sınırları, onu kapsayan başka bir mekânın içinde kullanıcıların deneyimlerine dayanarak incelenmektedir. Çalışmanın araştırma sorusu "Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin tasarım stüdyosunun tanımlı sınırlarını, kampüs ana binası içinde sınırları bilindik olmayan/tanımsız bir mekâna neden genişlettiğidir". Çalışmada "mimari mekânı gerçeklik inşa eder" hipotezinde yer alan gerçekliğin ardında yatan mekânsal davranışa odaklanılarak bir araştırma yöntemi kurgulanmıştır. Elde edilen bulgular, mimari mekânı tasarlarırken kullanılan sınırların, yaşayan mekânda sınırsızlığa neden olabileceğini gösterecek bir odak oluşturmaktadır. Bu odak, tasarım eyleminin doğasında yer alan sınırsız olma arzusu/gerekliliğiyle birlikte değerlendirilmelidir.

2. Yöntem

Bu çalışmanın araştırma sorusunu, öğrencilerin tanımlı olan stüdyo yerine tanımlı olmayan bir mekânı tasarım stüdyosu olarak neden kullandıkları sorgusu oluşturmaktadır. Çalışma içinde bu alan "alternatif stüdyo mekânı" olarak tanımlanmıştır. Öğrencilerin kendi iradeleri ile tercih ettikleri alternatif stüdyo mekanının belirgin sınırlarının olmamasından yola çıkılarak araştırma, "stüdyoyu gerçeklik inşa eder" hipotezine dayandırılmaktadır (Şekil 1). Çalışmanın yöntemi, ilk ikisi ön araştırmayı oluşturacak şekilde üç aşama

üzerinde kurulmuştur. Bunlar, alana ilişkin plansal okumanın yapıldığı birinci aşama; mekânın, kullanıcı eylemlerinin gözlemlendiği, fotoğraflandığı ve eskiz şemalarının oluşturulduğu ikinci aşama ile, mekânın kullanıcısı öğrenciler ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirildiği üçüncü aşamadır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin seçilme sebebi, kullanıcı ve araştırmacı arasında çift taraflı bir diyalog sağlanabilmesi ve katılımcıların yanıtlarının açıklayıcı olabilmesidir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacının belirlediği konuların veya açık uçlu soruların yer aldığı bir görüşme kılavuzu ile yapılır; fakat katılımcı cevaplarında özgürdür (Bryman, 2016). Bu çalışmada görüşmelerin içeriğini, kullanıcıların çalışma mekanının mevcut alanlarını nasıl kullandıkları, genel olarak neden bu mekânda çalıştıkları ve mekânın sınırları oluşturmaktadır. Araştırmanın başlangıcında yapılan literatür araştırmasının ardından, ikinci aşamada yapılan gözlemler yardımı ile üçüncü aşamada yapılan görüşme soruları belirlenmiştir. Yapılan görüşmeler, alternatif stüdyo mekanının herhangi bir alanında, 50 kullanıcı ile gerçekleştirilmiş olup, her yapılandırılmış görüşme 10-15 dakika sürmüştür. Bu çalışma, mimarlık fakültesi öğrencilerinin alternatif çalışma mekânına ilişkin görüşleri ve deneyimlerini anlamayı amaçlamakta olduğundan, odak grup İKÜ, Mimarlık Bölümü ve İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü öğrencileri olarak belirlenmiştir.

Şekil 1. Yöntem ve Materyal Diyagramı

3. Teorik Arka Plan

Araştırmanın ilişkili olduğu literatür, 4 bölümde ele alınmıştır. Bu bölümler

sırasıyla, çalışmanın konusunu oluşturan “sınır” kavramına ilişkin literatür; çalışmanın kuramsal arka planını oluşturan mekân-algı literatürü; çalışmanın hipotezini üreten gerçeklik-algı literatürü; alan çalışmasının konusunu oluşturan stüdyo literatüründen oluşmaktadır.

3.1. Mekânın Sınırları

Sınır, mimari (fiziki) ve mekânsal (deneyimsel) anlamlarıyla mimarlık disiplini içinde olgu zenginliğine sahiptir. Sınır kavramı, coğrafi mekândan kente ve iç mekâna kadar birçok ölçekte tasarım süreci ile ilişkilenebilir (Birik, vd., 2015; Kütükçüoğlu, 2022) mimari eylem ve mekânsal deneyimin farklı niteliğini tartışmaya açma imkânını getirmektedir.

Çoğu zaman tanımlamak, kimliğini belirlemek, iletişim kurmak, işaretlemek, aktiviteleri ayırmak ve hareketi yönlendirmek gibi özellikleriyle (Mumcu Uçar & Özsoy, 2006) tanımladığımız sınırlar, kimi zaman da engelleyici, kısıtlayıcı niteliklerde tanımlanır. Özellikle, modern kent/metropol sorunsalı içinde sınır, mekânsal ayrışmaya işaret eden bir pozisyonudur. Modern kentte öteki ile kurulan ilişki, sınır kavramı üzerinden tariffenir. Marcuse (1999) bu kapsamda sınırları, insanları ve aktiviteleri ayırmayı amaçlayan bir olgu olarak görür. Simmel (1997) benzer bir yaklaşımla, kentteki alanları birbirinden ayıran (varlıksal anlamda) sınırların, “gerçekte kalınlıkları olmayan soyut birer çizgi” olduğundan bahseder.

Sınır kavramının bu soyut ve ayrıştırıcı anlamları, mimari mekân için hem düzenleyici bir unsur hem de kısıtlamalar anlamına gelirken, öznenin mekân ile kurduğu diyalogu da şekillendirir. Sınırlar kentsel ve mekânsal boyutuyla yalnızca geometrik forma indirgenen, mimari ifadede kâğıt üzerinde gördüğümüz temsiller yardımı ile görünen nesnelere karşımıza çıkmaktadır. Oysaki bu temsillerin öznenin algısıyla değişen dinamik, deneyime dayalı yapısı, mekânın sınırlarını zorlamaya, değiştirmeye ya da yeniden çizmeye dayalı yollar aramaya başlar.

3.2. Mekânın Algılanması: Fenomenolojik Yaklaşım

İnsanın çevresiyle hemhal olma yeteneği ile var olduğunu (Stiegler, 1998) ve bu varoluş esnasında beden, zihin ve dünya arasında kurulan üç boyutlu etkileşim alanında bulunduğu (Holl vd., 2006) düşünüldüğünde, mekânın insanın ontolojik varlığı ile ilişkilendiği açıktır. Böylesine bir ilişki, doğrudan “algı” ile tanımlanmaya ihtiyaç duyar.

Birçok fenomenoloji kuramcısının tanımında mekân, deneyim, etkileşim ve bedensel algı ile tanımlanmakta ve bu bileşenleri üzerinden anlamlandırılmaktadır (bknz. Merleau-Ponty, 2016; Merleau-Ponty, 2017; Pallasmaa, 2011; Castells, 1983; Norberg-Schulz, 1979). Çağdaş mimarlık kuram ve düşüncesine yön veren bu mekân düşüncesi, mekânın bireye bedeni kadar yakın olduğu ve onu bedeni ve duyuları ile algıladığı görüşü etrafında şekillenir. Heidegger’in (1998, s.43) “orada olan, varlık ile ilişkide olan” anlamında kullandığı “Da-sein” kelimesine gönderme yapan Merleau-Ponty (2017) felsefesinde, algının ve öznenin algılayan bir “bedeni” oluşturması esastır.

Lefebvre’nin (1991) mekân düşüncesi, Fransız fenomenolojisinin etkisinde mekânın nasıl kavrandığını anlama noktasında ön plana çıkmaktadır. Lefebvre (1991) mekânı hem çok yönlü ve bütünlüklü olarak algılamayı, hem de mekâna dair tüm parametreleri nesnel ve duysal olarak bir arada görmeyi önermektedir. Kartezyen mekân anlayışının aksine Lefebvre düşüncesinde mekân, insana ait tüm ilişkileri kapsayan bir sorgulamanın merkezindedir. Mekân kurucu üçlemede Lefebvre, yaşanan mekân (*l’espace vécu; lived space*), algılanan mekân (*l’espace perçu; perceived space*) ve tasarlanan mekân (*l’espace conçu; conceived space*) tanımlarından söz eder. Mekânın üretimini vurgularken Lefebvre, bu üçlü diyalektiğin kurucu rollerinden özetle şöyle bahseder: (I) Yaşanan mekân, toplumsal pratiklerle üretilen mekândır; (II) Algılanan mekân, gündelik gerçeklikteki mekanları birbirine bağlar; (III) Tasarlanan mekân, algılanan

ve yaşanan mekânın profesyonellerce tanımladığı mekândır. Böylece “mekânın algılanan, bilinen ve yaşanan boyutlarıyla ele alan Lefebvre, algıyı, mekânsal pratikler ve yaşanan ile ilişkilendirmektedir (Avar, 2009: 8).

Gündelik yaşamda mekânın üretimi, mekân ve sınır arasındaki ilişkiye dayanırıldığında öznenin algısı ile doğrudan ilişkilidir. Bireyin yapılı çevresinden edindiği algı sonucu oluşan kavramların tanımlanması noktasında çevredeki değişimlere yönelik etkileşimli bir seçicilik söz konusudur.

Leland (2006), mekâna karşı kullanıcıların gösterdiği duyarlılığı tanımlarken, mekân algısının katkısından “mimarlıktan kazanılan duysal zevk, onu nasıl algıladığımız ile değerine ulaşır” (Leland, 2006: 91) sözleriyle bahseder. Mekânsal algı, çevresel uyarı ve mekân deneyimlerinin birlikte ele alındığı bir bilgi edinme sürecinden oluşmaktadır (Arnheim, 1974). Bilincin gelen veriyi tanımlaması için verinin anlam yüklü olması gerekmektedir; ancak bilinç, bu bilgiyi değerlendirdiğinde geçmiş deneyimlere ihtiyaç duyar. Bu nedenle de neyi algıladığımız aynı zamanda daha önceden bilincin neyi bildiğine dayanmaktadır. Holl vd. (2006), mekânı *duyumsamayı* beden, zihin ve gündelik yaşam arasında kurulan üç boyutlu etkileşim alanı olarak tanımlamaktadır. O halde, mekânın etkileşim alanı olarak tariflenmesi, kullanıcısının gündelik yaşamda beden/zihin arasındaki anlam bütünlüğüne geçmiş bilgilerini de katarak onu yeni bir gerçeklik inşasına dahil etmesine sebebiyet verdiği çıkarımında bulunulabilir.

3.3. Gerçekliğin İnşası

Mekânın algılanması esnasında algıda gerçekleşen seçiciliği ön plana alan çalışmalardan birisi “*What the frog’s eye tells the frog’s brain*” (Kurbağanın Gözünün Kurbağanın Beynine Anlattıkları) adlı makaledir. Bu çalışmada Lettvin ve ark. (1959) kurbağanın görme sisteminin gerçekliği temsil etmediğini, fakat onu “inşa ettiğini” ifade ederler (aktaran Hayles, 1999). Bu gerçeklik, sadece organizmanın belirlediği

etkileşimli süreçler sayesinde gerçekleşmektedir. Bu durum mekanla yaşanan uzlaşmalı bir ilişkiyi tariflemektedir.

Mekanla kurulan etkileşimli süreç mekânı gerçek kılar; gerçeklik, yaşanan mekânın varlığı ile ilişkilidir. Bireyin çok fazla uyarıcının arasından belli uyarıcılara odaklanmasının nedeni olarak mekân ile kurduğu bu uzlaşmalı ilişki gösterilebilir. Mekânın algılanma sürecinde birey, çalışmada örneklenen kurbağa metaforunda olduğu gibi, durağan bir dünya ile ilgilenmemektedir; aksine, etrafında olup biten “şeyler” ile etkileşim halinde olmaya yatkındır. O halde bireyler, adeta kendi kapalı sistemlerinin “mimarları” gibi, dış dünya ile kuracakları uzlaşmalı ilişkiyi, çevreyle iletişim, kendi ihtiyaçları ve bunların sonucunda kurulacak yeni etkileşim biçimleri ile belirlerler (Şekil 2). Lettvin ve ark. (1959), kurbağa metaforu ile ilişkilendirdikleri bu algılama sürecinin aksini savunan hiçbir bilimsel sebebin insan nörolojisi çalışmalarında bulunmadığını ifade ederler.

Şekil 2. ©The Man Who Tried to Redeem the World with Logic (Dünyayı Mantıkla Kurtarmaya Çalışan Adam) (Julia Breckenreid, kaynak: Url-1)

Kurbağa metaforunun özetlediği algılama hali ile, mimarlık teorisinin ilgilendiği bağlamda mekânın algılanma sürecinin birbiri ile ilişkilendiği görülür. Mimarlık için mekânın bedensel ve duyuşsal etkileşim ile deneyimleniş önemli. Metnin odağında bu etkileşim, Lettvin’in (1959) kurbağa örneğindeki etkileşim üzerinde tariflenen dış dünya soyutlaştırmasında olduğu gibi, mekânı kuran ana bileşen olarak görülmektedir. Literatür özetinden hareketle bu çalışmanın kavramsal arka planını dayandırdığı temel düşünce, mekânın sadece Kartezyen bakış açısının belirttiği anlamda sınırlardan ve bütünlüklerden değil; aynı zamanda mekânın

etkileşime olanak veren, karşılaşmaların yaşandığı sınırlarından oluştuğudur.

3.4. Stüdyo Kültürü

“Bilgi, sınıfın dışında hiyerarşik olmayan bir biçimde büyüyebilir.” (Lokko, 2018)

Günümüzde doğrudan “süreç” olarak tanımlanan mimarlık, tasarlama eylemi ile ilgilenir. Onat (2006) mimarlık disiplini içinde “tasarlama” eylemini mekânsal bir düzenleme ve biçimlendirme elde etmek amacıyla, zihinsel süreçlere dayalı bir arayış olarak adlandırır. Güncel mimarlık eğitiminde mimari tasarımı süreç olarak gören bu yaklaşımların izleri görülür. Mimarlık eğitimi salt meslek eğitimi olma idealini bırakarak, toplumsal, çevresel duyarlılıklarını artırmayı, eleştirel düşünme becerisi kazandırmayı, onlardan birer entelektüel yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim biçimini hedefler (Kararmaz & Ciravoğlu, 2017). Eğitimdeki bu yaklaşımlar, mimarlık eğitimi ortamını da doğrudan ilgilendirir. Mimarlıkta eğitimin “öğrenmeyi öğretene” yeni bir paradigma üzerine şekillendirilmesinin potansiyellerine değinen Aydın (2015), öğretene ve öğrenenin sürekli konum değiştirdiği bir öğrenme ortamının, (klasikleşen betimlemesi ile) “mimarlık eğitiminin omurgasını oluşturan stüdyo kültürünün” uzantısı olması gerekliliğinden bahseder. Öğrenme ortamının hem fiziksel koşulları (bkz. Saka & Usta, 2021) hem de diyaloga izin verme koşulları, öğrenmeyi ve bilgi üretimini etkilemektedir (Aydın, 2015).

Eğitimde tasarlama sürecinin ve tasarım stüdyosunun bu etkileşimli hali, bu çalışmada altı çizilen temel kavram “sınır” ile bir arada düşünüldüğünde, tasarım eyleminin gerçekleştiği mekânın sınırla olan ilişkisi tartışmaya açılabilir. Jacques Ranciere’nin (2008) ifade ettiği gibi, birey ile kolektif bir yapının sınırlarının belirsizleşmeye başladığı noktada özgürleşme başlar. O halde, tasarım eğitiminin ihtiyaç duyduğu özgürleştirici alan, bu soyut/soyut sınırların bulanıklaşması ile mümkün olabilir. Yukarıda belirtilen hatlarıyla sınır kavramı ve eğitim ortamının ele alınış biçimini, mimarlık stüdyosunun sınırları kalktığında nasıl bir öğrenme ortamının bizi beklediği sorusuna götürmektedir.

Mesafe ve sınırların özgürleştiği ortam, “kurbağa” metaforunda (Lettvin vd., 1959) olduğu gibi etkileşimi bireye bıraktığı durumda stüdyo bileşenlerini nelerin oluşturduğu ve bu parametrelerin stüdyo kültürü ve mekanını nasıl etkilediğine dair çıkarımlar çalışmanın yöntem kısmına referans vermektedir.

4. Gerçekliğin İnşası: Yaşayan Mekân Örneği Olarak “Merdiven Altı Stüdyo”

4.1. Verilerin Toplanması

Bu çalışma, kuramsal yaklaşımı, “gerçekliğin etkileşimle kurulduğu” hipotezine dayandırılarak, “mekân” ve “sınır” kavramlarını yeniden düşünmeyi önermektedir. Çalışma, bu önermeyi, Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin sınırları olmayan tanımsız bir mekânı stüdyo ortamı olarak kullanma eğilimleri ile ilişkilendirerek araştırır.

“Mekân” ve “sınır” kavramlarının ancak kullanıcıların gerçekliği inşa etme potansiyelleri doğrultusunda anlam kazanacağı düşüncesiyle araştırma, doğal olarak oluşan bir stüdyo mekanına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, ilk ikisi ön araştırma olmak üzere toplam 3 araştırma aşaması kurgulanmıştır: (I) Plansal okuma ile araştırmanın yapılacağı mekanların saptanması (II) Gözlem yöntemi ile öğrencilerin stüdyo ve stüdyo dışı kullanımlarının tespit edilmesi (III) Tespit edilen alanda etkileşimle bulunan öğrencilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler.

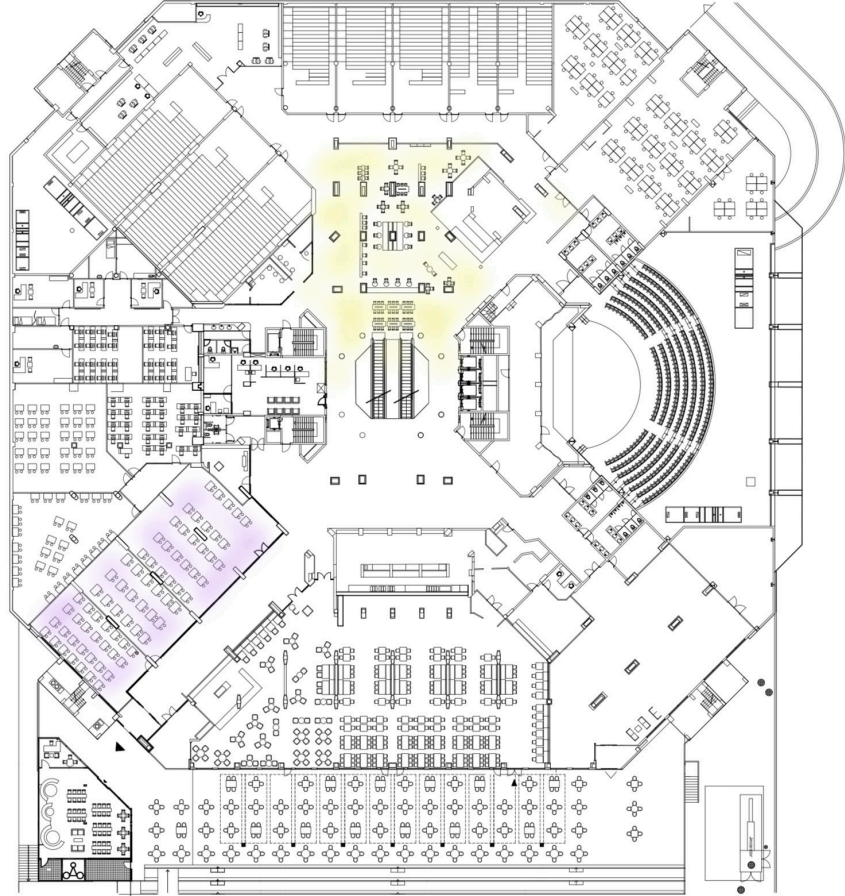
Plansal Okuma

İstanbul Kültür Üniversitesi Ataköy yerleşkesi tek bir yapıdan meydana gelmektedir ve üniversitenin B1 katı banka, kırtasiye, kuaför, yemekhane, kafe gibi mekanlar ile bunlara bağlı kollarda bulunan stüdyo ve dersliklerden oluşmaktadır (Şekil 3).

Tasarım stüdyoları yürüyen merdivenle orta hole inilerek mekanlara dağıtılan bir omurganın içinde yer alan kollarda yer almaktadır (Şekil 3'te mor ile işaretlenmiştir). Binanın bahçeye çıkan kolunda yer alan tanımlı stüdyo mekanları, tek kapılı girişleri ile koridora bakan camlı mekanlarla çevrili sınırların içindedir. Bu mekanların

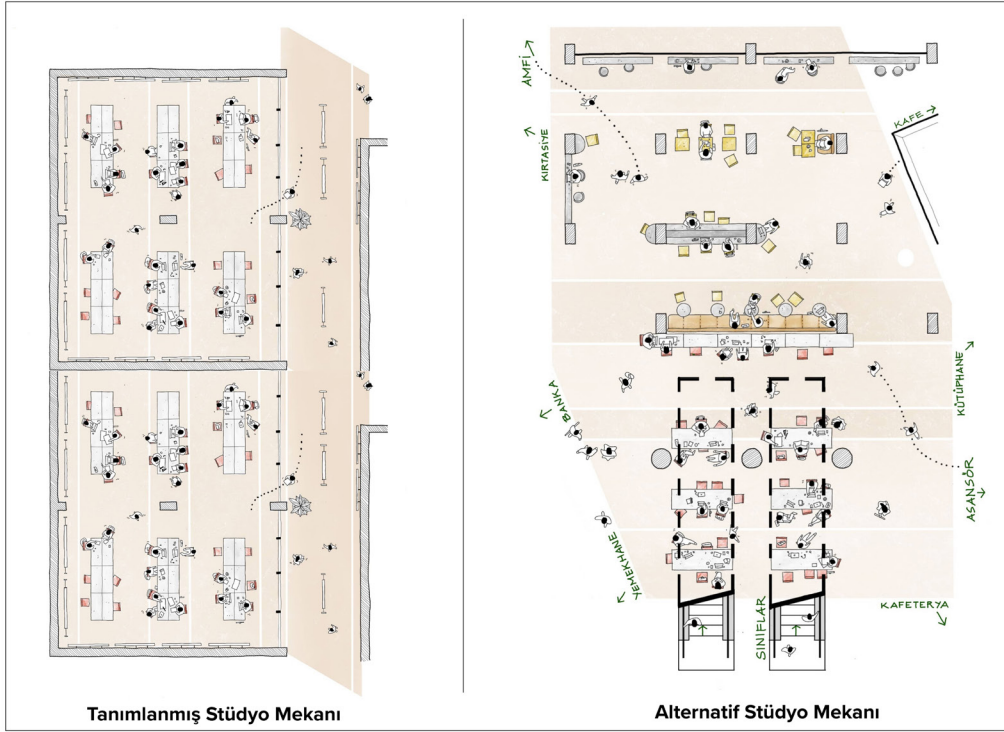
orta noktasında, yürüyen merdiven ve altında oluşturduğu sirkülasyon alanı bu katta bulunan tüm mekanlar ile bağlantılıdır ve geçiş alanı hizmeti görmektedir (Şekil 3'te sarı ile işaretlenmiştir). Bu mekânda öğrencilerin dinlenmeleri ve çalışma yapabilmeleri için çeşitli mekânsal donatılar da mevcuttur.

Şekil 3. İKÜ, 1. Bodrum Kat Planı

Gözlem

Plansal okumada tespit edilen mekanlar hem öğrenciler için “tanımlanmış stüdyo mekanları” hem de öğrenciler tarafından kullanılmaya başlanan “alternatif stüdyo mekânlarını” kapsamaktadır. Plansal okumalarla sınırları belirlenen bu mekanlarda çeşitli zaman dilimlerinde gözlemler yapılmış ve öğrencilerin davranışları eskizler ile karşılaştırmalı olarak not edilmiştir. Gözlem esnasında yapılan bu eskizlerinden yola çıkılarak gözlem şemaları (Şekil 4) oluşturulmuştur.

Tanımlanmış Stüdyo Mekanı

Alternatif Stüdyo Mekanı

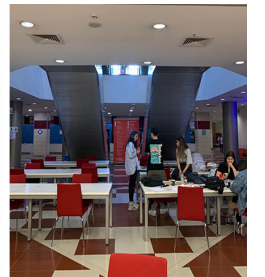
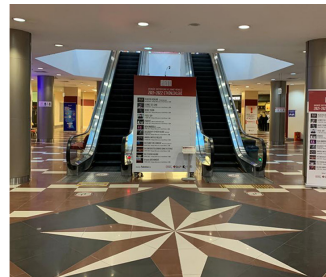
Şekil 4. "Tanımlanmış Stüdyo Mekanı" ve "Alternatif Stüdyo Mekanı" Gözlem Şemaları

Şekil 5. Tanımlanmış Stüdyo Mekanı

Şekil 6. Alternatif Stüdyo Mekanı

Şekil 4'te gözlem şemalarının sonuç ürünleri yer almaktadır. Bu gözlemlerde öğrencilerin kampüsün ortak alanında bulunan merdiven çevresindeki alanı (Alternatif Stüdyo Mekanı, Şekil 4, sağ) Tanımlanmış Stüdyo Mekanları (Şekil 4, sol) yerine kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Sınırları belirli olan, Tasarlanmış Stüdyo Mekanı (Şekil 5), Mimarlık Fakültesi öğrencileri için tanımlanmış formal eğitim mekanları iken; sınırları belli olmayan Alternatif Stüdyo Mekanı (Şekil 6), kampüsün en yoğun sirkülasyon akslarının arasında bulunan ortak kullanım alanıdır. Öğrencilerin tercih ettikleri; bir anlamda

kendilerinin kurduğu bu mekân enformel eğitimin gerçekleştiği bir alandır. Bu sebeple yeni tanımlanmış mekâna hem fiziksel hem de anlamsal özellikleri sebebiyle “Merdiven Altı Stüdyo” tanımı verilebilir.

Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin stüdyo saatleri de dahil olmak üzere kampüs-teki zamanlarının büyük bir bölümünü “Merdiven Altı Stüdyo” mekânında geçirdikleri görülmüştür. Çoğunlukla çizim ve maket yaparak çalışırken bu mekânı tercih ettikleri, ayrıca; mekânı toplu çalışma alanı olarak kullandıkları, mekânda yeme, içme, buluşma, sosyalleşme eylemlerini günün farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu aşamada yapılan gözlemlerden elde edilen veriler, araştırmanın üçüncü etabında kullanılmak üzere araştırma sorularına dönüştürülmüştür

Yarı yapılandırılmış görüşmeler

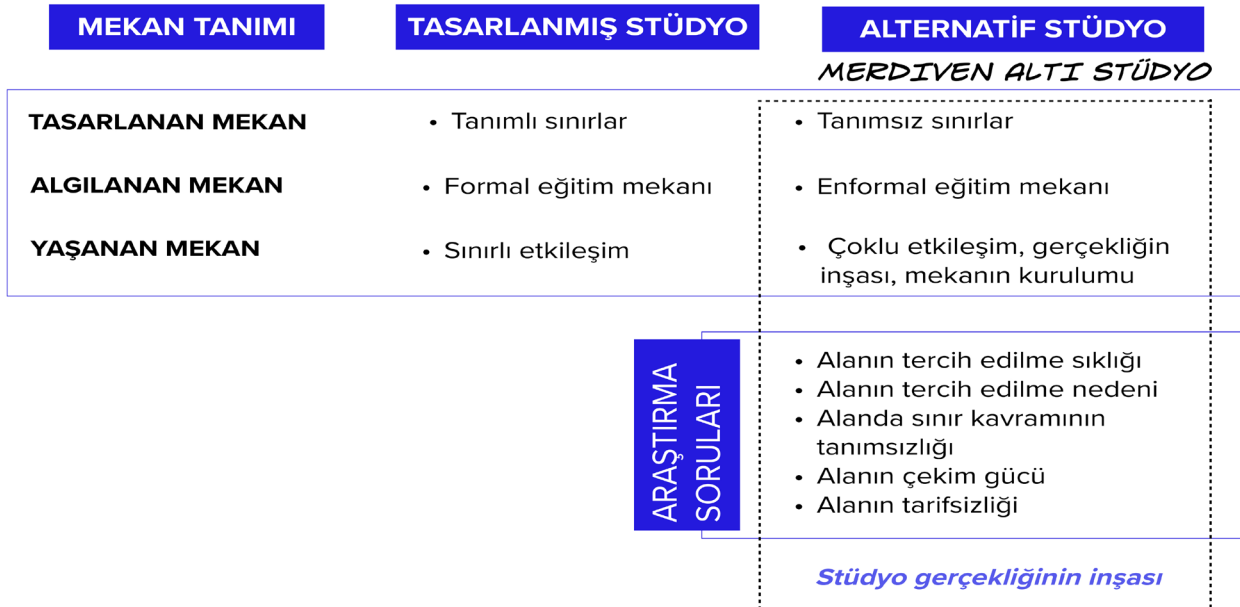
Gözlemler sonucunda öğrencilerin, çoğunlukla tasarım süreçlerini yukarıda belirtilen mekânda gerçekleştirme eğilimleri göz önüne alınarak, mekânın algılanışına, kurulumuna ve kullanımına yönelik sorular üretilmiştir. Aşağıda belirtilen süreç analizi, gözlemlerden elde edilen mekânsal ilişkilerin literatürdeki karşılıklar ve yapılandırılmış görüşme sorularının

oluşturduğu süreci özetlemektedir (Şekil 7).

“Merdiven Altı Stüdyo” mekânının, kullanıcılar tarafından tasarlanmış tasarım stüdyolarına alternatif olarak tercih edilmesinin, bilindik anlamda sınır ve mekân kavramlarıyla tarif edilemeyeceği ortadadır. O halde, tasarlanmış stüdyolara alternatif olarak kullanılan bu mekanlar hangi nedenlerle ve nasıl stüdyo gerçekliğini inşa etmektedir? Bu düşünceler bağlamında, gözlemlere dayalı olarak belirlenen birtakım nedensellikler ve bu nedenselliklere ilişkili olarak üretilen sorular Tablo 1’de yer almaktadır.

Günün her saatinde alternatif stüdyo mekânında öğrencilerin varlığı gözlemlerde tespit edildiğinden, yapılan görüşmelerde kullanıcılara alanı hangi sıklıkta kullandıkları; tasarlanmış stüdyoların dışında bu mekânın belirtilen sıklıklarda kullanılmasının nedenleri sorulmuştur. Alternatif stüdyoda sınırların belirgin olmayışı, mekandaki sınır kavramının sorgulanması ve gözle görülür/görülmez sınırları araştırma nedenlerini ortaya koymaktadır. Fiziksel yapının ortaya çıkaracağı nedensellikler dışında sosyal yapının ortaya çıkaracağı nedensellikler de alanın çekim gücü ve tarafsızlığına verilecek isim arayışı ile sorgulanmıştır.

Şekil 7. Süreç Analiz Diyagramı

Gözlemlenen Davranış ve Eylemler

- Günün her saatinde öğrencilerin varlığı
- Diğer tanımlanmış tasarım stüdyolarının ders dışında boş olması
- Sınırların belirgin olmayışı
- Alanın popülerliği
- Alanın isimsizliği

Nedensellik

- Alanın tercih edilme sıklığı
- Alanın tercih edilme nedeni
- Alanda sınır kavramının tanımsızlığı
- Alanın çekim gücü
- Alanın tarifsizliği

Tablo.1: Yapılandırılmış görüşme sorularının üretimi**4.2. Bulgular**

Yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler alternatif stüdyo mekanının herhangi bir alanında 50 öğrenci ile gerçekleştirilmiş olup, yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Mülakat sürecinde öğrenciler çeşitli cevaplar vermiş, bu cevapların hangilerinin tasarlanan, hangilerinin algılanan

ve yaşayan mekâna ait olduğu ifadeleri aşağıdaki tabloda yer alan cevaplar ile ifade edilmiştir (Tablo 2). “Tasarım faaliyetleriniz için bu alanı ne sıklıkla tercih ediyorsunuz?” sorusuna en fazla cevap haftada 2-3 olmuş, bu da alternatif stüdyo alanının her gün ya da çok az kullanılmadığını göstermiştir. “Tasarlanmış tasarım stüdyosu yerine bu alanı tercih etme sebebiniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar 3 kategoride toplanmıştır. Stüdyolarda ders olması ve kimi zaman dolu ve saat 18:00 den sonra kapalı olması en fazla verilen cevaplar olup tasarlanan stüdyonun kullanıma yöneliktir. Alternatif stüdyo alanının açık, etkileşimli, sınırsız olması ikinci tercih edilen cevaplar arasındadır ve yaşayan mekâna dair duyguları ifade etmektedir. Mekânda yer alan masa, priz gibi fiziksel donatılara ait verilen cevaplar yine tasarlanmış mekânın parçalarıdır.

Tablo.2: Yapılandırılmış görüşmelerin çözümleme tablosu

Sorular	Cevaplar	Kişi Sayısı	Mekan Üçlüsü
1 Tasarım faaliyetleriniz için bu alanı ne sıklıkla tercih ediyorsunuz?	Her gün	11 kişi	Tasarlanan
	Haftada 2-3 kez	29 kişi	
	Nadiren	10 kişi	
2 Tasarım stüdyosu yerine bu alanı tercih etme sebebiniz nedir?	Stüdyolar Dolu, akşam 18:00'den sonra kapalı olduğu için	29 kişi	Tasarlanan
	Açık, rahat, etkileşimli, sınırsız olduğu için	16 kişi	Yaşayan
	Büyük masalar, prizler olduğu için	5 kişi	Tasarlanan
3 Çalıştığınız bu alanda gözle görülebilen veya görülemeyen sınırlar var mı? Var ise neler?	Evet var	35 kişi	Algılanan ve Yaşayan
	Hayır yok	15 kişi	
4 Bu alanda çalışırken mekanın hangi özellikleri sizi olumlu etkiliyor?	Her yere yakın	25 kişi	Tasarlanan
	Donatı elemanları yeterli	9 kişi	Tasarlanan
	Kalabalık ve etkileşimli	16 kişi	Algılanan
5 Bu alanı kısaca tariflerseniz ne derdiniz?	“ Merdiven altı, kalabalık, gürültülü, buluşma noktası, ortak alan, sosyal alan, odak noktası, kedili yer ”		Algılanan ve Yaşayan

“Çalıştığınız bu mekânda gözle görülebilen veya görülemeyen sınırlar var mıdır?” sorusuna verilen cevaplardan 35 kişi gözle görülebilen asansörler, yan yüzeyler, kafe, geniş masalar, kolonlar gibi fiziki unsurları sıralamışlar. 15 kişi ise, alanda sınırların olmadığı cevabını vermiştir. “Bu alanda çalışırken mekânın hangi özellikleri sizi etkiliyor” sorusuna verilen cevaplarda mekânın her yere yakın ve odak noktasında olması en fazla cevabı alırken, kalabalık, etkileşimli ve sınırsız olması cevabı arkasından gelmektedir. Yine burada fiziksel donatılar mekânı olumlu etkilemektedir. Mülakatların son sorusu olan “bu alanı kısaca tariflerseniz ne derdiniz?” sorusuna verilen cevapların kalabalık, sosyal alan, gürültülü, buluşma noktası olma gibi özellikleri alanın etkileşim özelliğini en fazla ortaya çıkaran tanımlamayı içermektedir. Kavramsal olarak tanımlanan bu kısa cevaplar yaşayan mekâna ait cevapların fazlalığını ortaya koymaktadır.

Çalışma sonunda tasarlanan, algılanan ve yaşayan mekâna ait cevapların geneline bakıldığında, algılanan ve yaşayan mekâna ait cevapların daha öne çıktığı görülmektedir. Bu durum alternatif stüdyo mekanının yaşamaya olanak sağlayan bir etkileşimde olduğunun kanıtıdır. Bu çalışmanın bulguları etkileşimli bir alan yaratmanın özgürleştirici bir stüdyoyu tariflediğini göstermektedir. Stüdyonun fiziksel ve yaşanan deneyimsel tarifine ilişkin bu bulgular, aynı zamanda mimari tasarım eğitiminin alternatif mekân üretimine ilişkin ipuçlarını vermektedir. O halde stüdyo mekânı fiziksel unsurların nasıl algılandığı, gündelik yaşam içinde geçmiş bilgiler ile sentezlenerek kullanıcının duyumsamasına bağlı olarak yeniden anlamlandırıldığında kendine özgür ortamlar yaratmaya meyildir.

5. Sonuç

Mimari tasarım stüdyosu fiziksel sınırları olan veya olmayan öğeler içerir. Öğrencilerin tasarım derslerini yürütmelelerinin yanında, orası çalışma, tartışma, topolanma mekânı olarak kendini var etmeye çalışır. Bu çalışmada tanımlı sınırları belli

olan stüdyo mekânı *dışında, tanımsız ve sınırları olamayan bir mekânda çalışan öğrencilerin, alternatif stüdyo mekânı inşa etme süreçlerinde gerçekliğin inşasının ne olduğu tartışılmıştır. Öğrencilerin enformel biçimde seçtikleri ve çalıştıkları bu alanın, sınırları duvar olmayan, sınırsızlıkları da içine alan, etkileşimli, ortak çalışmaya elverişli, gerekli fiziksel donatılara sahip, yaşayan bir mekân* tariflediği açıktır.

Bu çalışmanın en önemli sonucu sınır ve mekânın birbirini var eden *öğeler* olduğu gerçeğidir. Algılanan mekânın *sınırlarının* oluşmasında, insanın alanı kullanım *şekli* temel etmendir. Yaşayan mekânın sınırları ise, davranışla beraber etkileşimi devreye sokar. Böylece insan bulunduğu yeri algılayarak, mekanla ilişki içerisine girdiğinde kendine görünmez *sınırlar çizerek* yaşayan mekânı farklı biçimlerde tanımlamaya başlar. Kimileri için gürültülü mekân, kimileri için iletişim mekanına dönüşür. Beden, var olan somut sınırlar sayesinde mekânı algılasa da yaşayan mekânın oluşabilmesi için bireyler çeşitli davranışlar gösterip mekânı sosyolojik olarak tanımlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda mekânı gerçekliğin inşa etme sürecinde sınırlar ve sınırsızlıkların çoklu kombinasyonları mevcuttur ve mimari stüdyo bu kombinasyonların denemeye açık bir laboratuvar olma potansiyelini de beraberinde taşır.

Stüdyonun bu potansiyeli, mekânın etkileşimli bir alana dönüşmesi için öğrencilerin kendi seçimine bırakılan bir boşlukla tarif edilerek, zaman zaman bir arada oldukları, çalışmalarına destek sağlayacak ihtiyaçlarına yakın, daha samimi ve iletişime elverişli mekanlara çevrilmesi, mimarlık eğitiminin belki de motivasyonu yüksek bir öğrenci ortamı yaratmasına da yardımcı olacaktır. Stüdyo içi iletişim ve etkileşimin danışman-öğrenci ikilisinden çıkıp, öğrenci ve onun seçebildiği tüm öznelere açık bir platforma taşınması, stüdyonun aynı zamanda tüm disiplinlere açık olma durumunun mekânsal karşılığı olarak da okunabilir. Böylece fiziksel donatıların ve teknolojik imkanlarla online

ortamın bile bugün dahil edildiği yerden bağımsız stüdyo ortamı, yere tutunan ama aynı zamanda çoklu etkileşimleri barındıran varlık mekanlarına da dönüşme, kaynaşma potansiyeli taşıyacaktır.

Kaynakça

- Arnheim, R. (1974). *Art and Visual Perception*. Berkeley: University of California Press.
- Avar, A. A. (2009). "Lefebvre'in Üçlü -Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği", *Mimarlık ve Mekân Algısı*, Dosya 17.
- Aydınlı, S. (2015). "Tasarım Eğitiminde Yapılandırıcı Paradigma: "Öğrenmeyi Öğrenme"", *Tasarım+Kuram*, 11(20), ss. 1-18.
- Birik, M., Yeler G., Erşen, A. E., Gündoğdu, M. (2015). "Sınırlar özgürleştirir mi? Bir mimarlık fakültesi temel tasarım atölyesi deneyimi", 9. *Uluslararası Sinan Sempozyumu*, 21-22 Nisan, Edirne.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*, Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots* (Edward Arnold), London; University of California Press, Berkeley, CA.
- Dedeoğlu, E. (2008). *Çağdaş Metropolde Görünmeyen Sınırlar ve Kamusal Alanın Yitimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre Psikolojisi İnsan Mekân İlişkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman — virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*. Chicago: The University of Chicago Press, ss 34-38.
- Heidegger, M. (1998). *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, (Çev. D. Özlem), Paradigma Yayınları, İstanbul. ss.43.
- Holl, S., Pallasmaa, J., & Gómez, A. P. (2006). *Questions of perception: phenomenology of architecture*. William K Stout Pub.
- Kararmaz, Ö., Ciravoğlu, A. (2017). "Integration of the Experience-Based Approaches with the Early Phase Architectural Design Studios", *Megaron*. 12(3): ss. 409-419.
- Kütükçüoğlu, B. (2022). "Microecologies of a Mediterranean Enclave: 'Remote' Reading of Datça Peninsula and Its Traditional Villages", *Mediterranean Studies*. 30(2): ss. 177-203.
- Lang, J. T. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.
- Lefebvre, H. (1996). *The production of space*, Blackwell Publishers, Oxford, Mass.
- Leland, R. M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü, Ögeleri ve Anlamı*, (Çev. Ergün Akça). Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Lettvin, J., Maturana, H.R., McCulloch, W. S., Pitts, W. H. (1959). "What the Frog's Eye Tells the Frog's Brain", *Proceedings of the Institute of Radio Engineers*, 49, ss:1940-1951, doi: 10.1109/JRPROC.1959.287207.
- Lokko, M. (2018). "Söyleşi", *Öğrenme Biçimi Olarak Tasarım: Okullar Okulu Okumaları*, Kolektif, İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), ss. 166-167.
- Marcuse, P. (1999). "Walls of Fear", *Architecture of Fear*, Princeton Architectural Press, New York, ss. 110-114.
- Merleau-Ponty, M. (2016). *Göz ve Ten*, (Çev. Ahmet Soysal), Metis Yayınları, İstanbul
- Merleau-Ponty, M. (2017). *Algının Fenomolojisi*, (Çev. Sarıkartal ve Hacimuratoğlu), İthaki Yayınları, İstanbul.

- Mumcu Uçar, Ö., Özsoy, A. (2006). "Sınır Kavramına Mekânsal Bir Yaklaşım: Bahçelievler Örneği", *itüdergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım*, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, ss. 11-24.
- Norberg-Schulz, C. (1979). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*.
- Onat, E. (2006). "Mimari Tasarımla Yüz Yüze Gelmek", *Mimarlığa Yolculuk*, Yem Yayın, İstanbul, 111, ss.119- 134.
- Pallasmaa, J. (2011). *Tenin Gözleri* (A.U. Kılıç, Çev.), İstanbul, YEM Yayınları.
- Rancière, J. (2008). *Görüntülerin Yazgısı* (Le destin des images, 2003), çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap, İstanbul.
- Saka, A. E., Usta, A. (2021). "Mimarlığı Deneyimlemenin Arayüzü Olarak Mimarlık Okulları", *Ege Mimarlık*, 2021-1 (109), ss. 48-55.
- Simmel, G., (1997). "The Metropolis and Mental Life", *Rethinking Architecture*, Ed. Leach, N., Routledge, London and New York.
- Stiegler, B., (1998). *Technics and Time I*, Stanford University Press, Stanford CA.
- Url-1: <https://www.getabstract.com/de/zusammenfassung/the-man-who-tried-to-redeem-the-world-with-logic/26245> (Son erişim tarihi: 27.08.2022).